

ΜΙΑ ΒΡΑΧΟΓΡΑΦΙΑ ΠΛΟΙΟΥ ΣΤΟ ΛΙΜΑΝΙ ΤΗΣ ΜΥΡΙΝΑΣ

Χριστίνα Μαραγκού

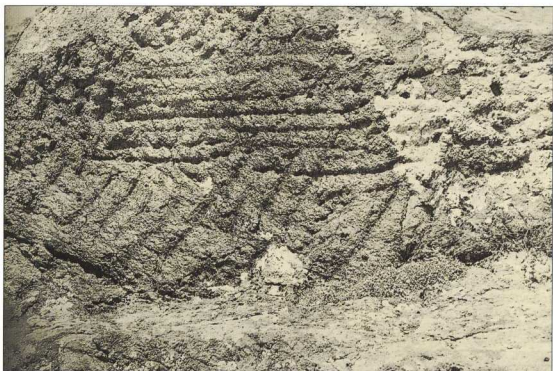
Δρ Πρωϊστορικής Αρχαιολογίας

Στη δυτική ακτή της Λήμιου, μέσα στο φυσικό λιμάνι της Μύρινας, στους πρόποδες του λόφου του Κάστρου, είναι χαραγμένη, πάνω στην κατακόρυφη επιφάνεια ενός λαξευμένου βράχου, παράσταση κωπήλατου πλοίου. Είναι δύσκολο να διακρίνει κανείς τις διαβρωμένες γραμμές που σχηματίζουν το σκαρί και τα κουπιά, και οι πολύχρωμοι λειχήνες του βράχου μαζί με το ποδοσφαιρικό σύνθημα που έχει δυστυχώς γραφτεί ακριβώς επάνω στην εικόνα, μπερδεύουν ακόμη περισσότερο τον μελετητή.

Η χρονολόγηση παρουσιάζει δυσκολίες, από τη μια λόγω της κακής διατήρησης της επιφάνειας του βράχου, και από την άλλη γιατί οι άνθρωποι φαίνεται ότι συχνάζαν στην περιοχή αυτή από τη γεωμετρική εποχή μέχρι σήμερα, επομένως δεν μπορεί να αποδειχθεί ακόμη με βεβαιότητα σε ποια φάση ακριβώς χαράχθηκε το πλοίο.

Η παράσταση βρίσκεται 12 μέτρα πάνω από το σημερινό επίπεδο της θάλασσας, κοντά στο σημείο όπου τώρα φθάνει το πλοίο, στην περιοχή του σημερινού λιμανιού – που παλιότερα ήταν κερνάγιο – και σε μικρή απόσταση από την παλιά ακτογραμμή. Φαίνεται φυσικό να βρίσκεται μια παράσταση πλοίου σε ένα λιμάνι και μάλιστα όταν στο λιμάνι αυτό προφανώς έχουν αγκυροβολήσει καράβια ήδη από μυθικές εποχές, ενώ πολλοί λαοί και πολιτισμοί έχουν αφήσει ίχνη του περάσματος τους από το νησί.

Ας δούμε όμως τι μας λέει η παράσταση της βραχογραφίας της Μύρινας, στηριζόμενοι στην επί τόπου μελέτη και σε παλιές φωτογραφίες¹, καθώς και σε συγκριτικό υλικό. Το θέμα αποτελείται από δέκα τουλάχιστον οριζόντιες παράλληλες εγχαράξεις –το σκαρί–, σε απόσταση 4,5-6 εκατοστών μεταξύ τους, και από τουλάχιστον δεκατρείς, αν όχι δεκατέσσερις, πλάγιες εγχαράξεις –τα κουπιά–, σε απόσταση 7-8 εκατοστών μεταξύ τους. Ορισμένες πλάγιες γραμμές διασταυρώνονται με τις οριζόντιες, μερικές φθάνουν στη δεύτερη ή τρίτη (αρχίζοντας

Η βραχογραφία πλοίου του Κάστρου Μύρινας στη δεκαετία του '50 (φωτ. Τ. Μαραγκού). (Γβ. Μαραγκου 1989, σ. 318, εικ. 7.)

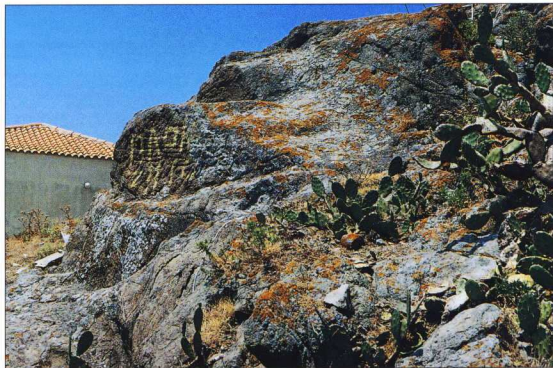
από κάτω) οριζόντια γραμμή, δεν μπορούμε όμως να βγάλουμε από αυτό το συμπέρασμα ότι υπήρχαν περισσότερες από μία σειρές κωπηλατών. Κωπηλάτα ποντοπόρα πλοία έχουν απεικονισθεί στο Αιγαίο από την Πρώιμη Χαλκοκρατία, ενώ ιστιοφόρο φαίνεται ότι απεικονίσθηκε για πρώτη φορά στην Κρήτη στις αρχές της Μέσης Χαλκοκρατίας. Κωπηλάτα πλοία όμως εξακολουθούν να υπάρχουν σε όλες τις εποχές, και μάλιστα από την Γεωμετρική έως την Ρωμαϊκή περίοδο κωπηλάτα είναι κυρίως τα πολεμικά, και κατεξοχήν οι κλασικές και ελληνιστικές τριήρεις και οι τύποι "γαλέρας" που προέκυψαν από αυτές (τετρήρεις κ.λπ.). Το σκάφος που απεικονίζεται εδώ ήταν μεγάλο, αφού το κωπηλατούσαν τουλάχιστον είκοσι έξι κωπηλάτες, δεκατρείς τουλάχιστον από κάθε πλευρά. Κατά τους υπολογισμούς των μελετητών, το μήκος ενός πλοίου με τριάντα κουπιιά πρέπει να έφθανε τα 25 μέτρα.

Τα άκρα του σκάφους της Μύρινας, που θα βοηθούσαν πολύ στην ταυτίση του τύπου του πλοίου και άρα και στη χρονολόγησή του, είναι πολύ διαβρωμένα. Ανάλογα με την ερμηνεία που δίνει κανείς στα σπαράγματα που έχουν μείνει, μπορεί να θεωρησει ως πλήρη το αριστερό ως προς τον θεατή άκρο, απ' ό,τι φαίνεται γωνιώδες, που ίσως σχηματίζει προεξοχή, και ως πρόμνη το δεξί, που παρουσιάζει καμπύλες γραμμές, χωρίς όμως να μπορεί να συμπεράνει κανείς με βεβαιότητα ότι απεικονιζόταν η πηδάλιο, πράγμα που θα αποδείκνυε ότι πρόκειται όντως για πρόμνη. Αν αντίθετως θεωρηθεί ότι τα άκρα προεκτεινόταν ακόμη συμπεριλαμβανόμενα μερικά ίχνη εγχαραξένων, η εικόνα (και η χρονολόγησή) μπορεί να αλλάξει². Αν και υπάρχουν κάποιες ομοιότητες με ορισμένες παραστάσεις, μεταξύ άλλων και από αγγεία, είναι όμως γεγονός ότι το σκάφος αυτό δεν μπορεί μέχρι στιγμή να ταυτισθεί απόλυτα με κανένα

γνωστό τύπο αιγαιακού πλοίου. Πλοία με τριάντα περίπου κουπιιά και ασύμμετρα άκρα απεικονίζονται ήδη από την Χαλκοκρατία, και τριακόντοροι, τύπος πλοίου που ο Ηρόδοτος θεωρούσε προγενέστερο της εποχής του, υπήρχαν στην Γεωμετρική και Αρχαϊκή εποχή.

Η χρονολόγησή των χαραγμάτων είναι γενικά δύσκολη. Ακτιδογραφήματα (*graffiti*) και πητρογλύφα (*petroglyphs*) πλοίων της Μεσογείου έχουν μέχρι τώρα χρονολογηθεί στην Χαλκοκρατία, και κυρίως στον 13ο και 12ο αιώνα π.Χ., αλλά προϋπάρχουν ήδη τουλάχιστον από την Πρώιμη Χαλκοκρατία και συνεχίζονται στους ιστορικούς χρόνους. Μαρτυρούνται σε τοίχους ναών και σπιτιών, σε ταφικές στήλες, σε πλάκες και σε φυσικούς βράχους. Βραχογραφίες με άλλα θέματα εκτός του πλοίου μαρτυρούνται σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας, και σε γειτονικές χώρες, και συνήθως χρονολογούνται στην Εποχή του Σιδήρου (11ος-8ος αιώνας π.Χ.) ή στην —όψιμη κυρίως— Χαλκοκρατία.

Όσον αφορά την ερμηνεία των βραχογραφιών που παριστάνουν πλοία, η πρώτη ιδέα που έρχεται στο νου είναι η αναθηματική χρήση, με τον λατινικό όρο *ex voto*. Είναι γεγονός ότι αφιερώματα που απεικονίζουν καράβια, και μάλιστα σε ναυτικούς αγίους, όπως τον Άγιο Νικόλα, συνήθιζονται ακόμα και σήμερα σε παραθαλάσσιες περιοχές όπου η θάλασσα αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της καθημερινής ζωής αλλά και συνεχή κίνδυνο για τους ναυτικούς. Ήδη σε πολύ πρώιμες εποχές, ακτιδογραφήματα, γραπτές και εγχάρακτες, αλλά και τρισδιάστατες (ομοιώματα, ανόγλυφες ή ολόγλυφες) παραστάσεις ναυτικών θεμάτων, και μάλιστα πλοίων, διηγούνται ταξίδια ή εκφράζουν παράκληση στον θεό ή στους θεούς πριν από το ταξίδι. Η ευχαριστία για την ασφαλή επιστροφή, γιατί πέρασε η φουρτούνα ή γιατί το καράβι, το πλήρωμα και οι

Η βραχογραφία και το λάξευμα-φορέας της σε πρόσφατη φωτογραφία (φωτ. συγγραφέας, 1999).

Βιβλιογραφία (επιλογή)

Ενδεικτικές γενικές οαλογικές δημοσιεύσεις για τη Μύρινα και τη Λήμνο: Α. Αποστολίου, τεύχ. 50 (Μάρτιος 1994).

- Μύριμος Φιλιάτης, Πρακτικά του Συνεδρίου Δημηγάρων του Αναγίου, Αύγουστος 1992, Αθήνα 1994.

- Η Πολύκαινη και η Πρώιμη Εποχή του Χαλκού στο Βόρειο Αγαίο, Διεθνές Συνέδριο (Αθήνα, Απρίλιος 1996), Πρακτικά, εκδ. Χρ. Νικολάου και V. La Rosa, Scuola Archeologica Italiana di Atene και Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα, 1997.

- Μύριμος Αμφιθέσσα, Υπουργείο Πολιτισμού, Τομέας Αρχαιοτήτων Πόρων και Απολιτισμού, Αθήνα 2000.

Προκαταρκτικά δημοσιεύματα για τη βραχογλυφία πλοίου της Μύρινας: - Marangou, Chr., 1989: "A rock engraving in Lemnos" (preliminary study). *Traps in Proceedings of the 3rd Symposium on Ship Construction in Antiquity* (Αθήνα 1989). Ελληνικό Ινστιτούτο Προστασίας της Ναυτικής Παράδοσης, *Σειράς Εναλίων Αρχαιοτήτων*, Νομάρια Μεσοπόρων (μηνιαίο προτομοιο), Αθήνα 1995, σσ. 309-313.

- της ίδιας, 1995: "Gravure rupestre dans le port de Myrina, Ile de Lemnos". *Proceedings of the International Rock Art Congress* (Torino 1995), Συμπόσιο Rock Art and the Mediterranean sea, Τόμος περιλήξεων, σ. 92 και *Survey Bulletin* CastMAP (ed.rom), Centro Studi e Museo d'Arte Preistorica di Pinerolo, 1999.

- της ίδιας, 1999: "Rock carvings in the port of Myrina, Lemnos". *Topic VII, Proceedings of the 7th International Symposium on Ship Construction in Antiquity* (Πύλος 1999). Ελληνικό Ινστιτούτο Προστασίας της Ναυτικής Παράδοσης, *Σειράς Εναλίων Αρχαιοτήτων*, Νομάρια Μεσοπόρων (μηνιαίο προτομοιο).

Προκαταρκτικές εργασίες για το σύνολο των λαξευμάτων και χαραγμάτων του Κάστρου Μύρινας:

- Marangou, Chr., 1998: "Rock art in the port of Myrina, Lemnos island (North-East Aegean, Greece)", *Πρακτικά International Rock Art Conference (Vila Real 1998)*, Session Rock-Art in Europe (ed. J. M. Simoes de Abreu) (μηνιαίο προτομοιο).

- της ίδιας, 1999: "Rock-art and landscape in Myrina, island of Lemnos, Greece". *Πρακτικά International Rock Art Congress (Wisconsin 1999)*, Session Landscape, Place, and Rock-art (ed.: L. Loendorf) (μηνιαίο προτομοιο).

- της ίδιας, 2000: "Maze of rock eters: an etic puzzle". *Ανακάλυψη στο 6th Annual Meeting of the European Association of Archaeologists (Lisboa 2000)*, Session: The Anthropology of Rock-art, Abstract: 49 (μηνιαίο προτομοιο).

επιβάτες γλύτωσαν από τους πειρατές ή οι πολεμιστές κίησαν ή επέζησαν. Οι μεγάλοι κίνδυνοι των θαλάσσιων ταξιδιών στην προϊστορία και την αρχαιότητα γίνονται φανεροί από τα ναυάγια στο Αιγαίο και γενικότερα στην Ανατολική Μεσόγειο, τόσο τα λίγα προϊστορικά (Ιρίων, Ulu Burun κ.λπ.), όσο και τα πολυάριθμα των ιστορικών χρόνων (Κυρηνίας, Αλοννήσου κ.λπ.), καθώς και από τη γνωστή γραπτή μαρτυρία της διήγησης για το ταξίδι του Αποστόλου Παύλου στη Πράδεξ των Αποστόλων.

Εκτός από την αναθηματική, τη λατρευτική, ίσως μαγική, και την ταφική χρήση, είναι αλήθεια ότι ορισμένες παραστάσεις, και μάλιστα πρόχειρα φτιαγμένες, κυρίως ακιδογραφήματα, μπορεί να μην είχαν άλλο σκοπό από το να διασκεδάσουν την ανία ναυτικών ή απλών παρατηρητών, μερικές φορές ίσως και παιδιών, που περνούσαν απλώς την ώρα τους, μεταξύ άλλων σε μέρη από όπου είναι ορατή η θάλασσα.

Αν και χαραγμάτα πλοίων μαρτυρούνται σε διάφορες περιοχές και εποχές, πρέπει να τονιστούν μερικές ιδιαίτερητες της βραχογλυφίας της Μύρινας. Καταρχήν, το μέγεθος, το μήκος της παράστασης είναι τουλάχιστον 2,20 μέτρα και το ύψος περίπου 1 μέτρο, ενώ το μέτρο του λαξευμένου βράχου πάνω στην επιφάνεια του οποίου έχει χαραχθεί φθάνει τα 3,60 μέτρα. Στη συνέχεια, η τεχνική: δεν είναι απλό χάραγμα, αλλά σχεδόν ανάγλυφο, αφού το πλάτος των εγχωράξεων φθάνει σήμερα τα 2-3 εκατοστά και το βάθος τους, που θα ήταν πιθανόν μεγαλύτερο όταν χαραχθήκε η παράσταση, για 1-2 εκατοστά. Κατόπιν, η περίοψη θέση της - δεν είναι τυχαίο ότι επιλέχθηκε η ίδια θέση για το σύγχρονο σύνθημα: πάνω σε κατακόρυφη λαξευμένη επιφάνεια, ορατή από το λιμάνι, μερικά μέτρα ψηλότερα από το επίπεδο του - η παράσταση πρέπει να ήταν εντυπωσιακή και θα φαινόταν από ακόμη μεγαλύτερη απόσταση, αν μάλιστα σκεφθεί κανείς ότι, προτού διαβρωθεί με το πέρασμα των αιώνων, το σχέδιο θα ήταν σαφέστερο και εντονότερο. Τέλος, το γεγονός ότι δεν πρόκειται για σύνολο πολλών παραστάσεων που συσπαρχούν στον ίδιο βράχο, αλλά αντίθετα το χάραγμα είναι μοναδικό στη συγκεκριμένη περιοχή.

Η επιλογή της θέσης της βραχογλυφίας του Κάστρου της Μύρινας δείχνει φυσικά σχέση με το λιμάνι και το τοπίο. Θα μπορούσαμε ίσως να υποθέσουμε ότι ο λαξευμένος βράχος αποτελούσε σημείο για τα πλοία, που θα τους έδειχνε την κατεύθυνση που πρέπει να ακολουθήσουν και σε ποιο σημείο μπορούν να αγκυροβολήσουν με ασφάλεια, όμως η παράσταση δεν διακρίνεται σήμερα από μεγάλη απόσταση από τη θάλασσα. Δεν αποκλείεται φυσικά το επίπεδο της θάλασσας και η διαμόρφωση της ακτής να ήταν διαφορετικά πριν από μερικές χιλιάδες χρόνια και η ορατότητα μεγαλύτερη από ένα πλοίο που έμπαινε στο λιμάνι. Αλλά ερμηνεία θα ήταν ότι το χαραγμένο πλοίο ήταν αφιέρωμα στους θεούς ή μαγική ευχή στο σημείο όπου έφθαναν και από όπου απέπλεαν τα καρφία, ή ακόμη ότι απεικονίζετο συγκεκριμένο πλοίο, ίσως μυθικό: ας μην ξεχνάμε την Αργώ και τους Αργοναύτες που πέρασαν από τη Μύρινα ταξιδεύοντας για την Κολχίδα ή το πλοίο που έφε-

νε το ισρό φως από τη Δήλο.

Η παράσταση είναι μοναδική στο συγκεκριμένο σημείο και φαίνεται να έχει χαραχθεί ολόκληρη την ίδια χρονική στιγμή. Δεν πρόκειται για πολλαπλά -μέχρι και επικαλυπτόμενα- χάραγμα στον ίδιο χώρο για κάποιον ή κάποιους από τους προαναφερόμενους λόγους κατά τη διάρκεια συχνών επισκέψεων ατόμων, ναυτικών ή προσώπων που ενδοχόμενες είχαν κάποια σχέση με τη θάλασσα και το λιμάνι, πράγμα που συμβαίνει σε άλλες περιπτώσεις. Επιπλέον, εκτός από τη μοναδικότητά της, το μέγεθος της βραχογλυφίας και η επένδυση χρόνου και κόπου που είχε απαιτήσει η κατασκευή της δείχνουν ότι ήταν ιδιαίτερα σημαντική. Δεν αποκλείεται βέβαια η επαναλαμβανόμενη επίκεψη στη θέση αυτή, κοντά στο βαθμωτό λάξευμα που φέρει την παράσταση, και ανάμεσα σε διάφορες άλλες υποθέσεις αυτό μπορεί να γινόταν για να ανιχνεύει ενός γεγονός, είτε για να δοθούν πληροφορίες σε θεοτίτες και να γίνει επίκληση σε ανώτερες δυνάμεις, και γενικότερα για να επιτελεσθούν τελετουργίες ή λατρείες, ή κάποιο τυπικό σε σχέση με τη θάλασσα και τα πλοία.

Σε κάθε περίπτωση, η βραχογλυφία της Μύρινας αποτελεί μνημειώδες έργο, που θα ήταν φορτισμένο με ιδιαίτερη σημασία για ένα σύνολο ανθρώπων, και θα είχε κατασκευασθεί με συγκεκριμένο σκοπό: δεν πρόκειται για δείγμα τυχαίας ή περιστασιακής ενασχόλησης. Η μελέτη του συνόλου των λαξευμάτων και χαραγμάτων του Κάστρου, που είναι σε εξέλιξη³, και θα εντάξει το χάραγμα στο σύνολο αυτό, του οποίου αποτελεί αναπόσπαστο μέρος, ελπίζουμε ότι θα με επιτρέψει, όταν ολοκληρωθεί, να σχηματισμού καθαρότερη εικόνα για τη λειτουργία και σημασία της βραχογλυφίας του πλοίου στο λιμάνι της Μύρινας.

Σημειώσεις

1. Αρχείο Τμήματος Μαρναγών.
2. Υπάρχουν και άλλα ίχνη, στα οποία δεν θα γίνει αναφορά σε αυτό το σύντομο άρθρο. Για λεπτομερή περιγραφή και σχόλια βλ. βιβλιογραφία και τελική δημοσίευση.
3. Για την παροχή οδούς μελέτης και δημοσιεύσεις των λαξευμάτων και χαραγμάτων του Κάστρου Μύρινας ορέλια θέματα συζητήσεως στο Συμβούλιο Μνημείων των Νήσων και ιδιαίτερα στην κυρία Αγγελία Αρχοντίου, έφορο της Κ. Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, την οποία ευχαριστώ επίσης για την πολύτιμη πάντα βοήθεια της. Ευχαριστώ επίσης θερμά το Ινστιτούτο Προστασίας του Ανθρώπου (INSTAP) για τη χρηματοδότηση μέρους της μελέτης. Τέλος, για την ανεκτίμητη βοήθεια τους στην επεξεργασία και σχεδίαση των λαξευμάτων ευχαριστώ τους Θ. Αθανασίου, Φ. Δηγουλά, Α. Γογιάν, Ν. Σαυλάντζο, Ε. Παρρασκύ, Κ. Παρρασκύ, Κ. Πύναο, Ζ. Στανισσίου και Χ. Τάκο.

A Rock Incision of a Ship in the Harbour of Myrina on Lemnos

Christina Maragou

On the west coast of Lemnos, in the natural harbour of Myrina and at the foothill of Kastro, a representation of a rowing ship is incised on the vertical, carved surface of a rock.

The dating of the ship presents difficulties, not only because of the poor preservation of the image; the site seems to have been frequented from the Geometric to the Roman period and until today, therefore the incision of the ship cannot be undisputedly ascribed to any historic phase.